

“ערכך”, משמעו בשווי כל שהוא, ורק מדרבנן צריך להוסיף.⁽⁷⁾

איבעית אימא, לעולם מה שנאמר במשנה שצריך לעשות לו דמים, היינו כשההפרש הוא **בכדי אונאה**, ולא **תיפוך** שיטת רבי יוחנן לדריש לקיש כמו שתרצנו לעיל, אלא ריש לקיש הוא שסובר שצריך לעשות לו דמים מן התורה.

ומה שהקשינו מהמשנה שאין אונאה להקדש, ומדוע צריך להסיף דמים מן התורה.

התשובה על כך היא: **ובדרב חסדא קמיפלגי**.

דאמר רב חסדא: מאי “אין להם אונאה” הנאמר בהקדשות?

אין פירושו כמו בקרקעות, שאינו מחזיר את האונאה, אלא שההקדשות **אינן בתורת אונאה**,

והיינו, **דאפילו פחות מכדי אונאה חוזר**. ולכן סובר ריש לקיש שצריך לעשות לו דמים מן התורה, ורבי יוחנן חולק על רב חסדא ומפרש כפשוטו, שאין להם אונאה כלל, ולכן אינו צריך להוסיף אלא מדרבנן.

מיתבי ממה ששינונו בכרייתא: **יש רבית ואונאה להדיוט, ואין רבית ואונאה להקדש**.

ובפשטות הכונה היא, שאין דין אונאה נוהג כלל בהקדש. וקשה על רב חסדא, הסובר שגם פחות מכדי אונאה חוזר?

ומתרצינן: **מי אלימא הכרייתא ממתניתין, דאוקימנא** שפירשנו את מה שכתוב בה “אין להם אונאה” שאינן **בתורת אונאה**?

ואדרבה, אפילו פחות מכדי אונאה חוזר.

הכי נמי נפרש את הכרייתא: **רבית ודין אונאה להדיוט, ואין רבית ודין אונאה להקדש**. וכרב חסדא, שחוזר אפילו בפחות מכדי אונאה.

ומקשינן: **אי הכי, היינו דקתני סיפא** בכרייתא: **זה חומר בהדיוט מבהקדש, אינו מתפרש כהוגן, שהרי באונאה ההקדש חמור שחוזר אפילו בפחות מכדי אונאה!**

ומתרצינן: אכן, מה שאמרנו “חומר בהדיוט מבהקדש” אינו אלא **ארבית**, שההדיוט חמור בזה, שאין רבית להקדש.

ומקשינן: **ליתני נמי “זה חומר בהקדש מבהדיוט”, אאונאה**, שההקדש חמור, שחוזר אפילו בפחות מכדי אונאה?

לעיל [נה, א] שמפרש מה שאמרו בגמרא פרה זו תחת פרה של הקדש הקדשו פדוי ויד הקדש על העליונה, שאם הטעה הוא את הקדש צריך להשלים, ואם הטעה את עצמו אינו יכול לחזור בו, אף על פי שבוה שייך מקח טעות. ושוב מצא קושיא זו בשיטה מקובצת, ותיקן שאמנם כן הוא ולמרות זאת אינו יכול לחזור בו משום

7. רש”י מפרש שאף שבקרקעות אמרו ביטול מקח יש להם, היינו משום מקח טעות אבל בהקדש אין טעות להקדש. ולפי זה טוען הגאון רבי נפתלי טרופ שזה דוקא כשנתאנה ההקדש, אבל אם נתאנה הפודה שאצלו שייך טעות, כגון שעבור חפץ ששוה מנה נתן מאתיים, הרי הדין נותן שיהא המקח בטל, והקשה על עצמו מרש”י

ודוחה הגמרא את הקושיה: **הכי השתא?**!
הרי אין הענינים שוים!

כי בשלמא "זה חומר בהדיוט מבחקדש", יש
בזה חידוש, שההדיוט חמור מההקדש, ותו
לא, שבשאר דברים ההקדש חמור מן
ההדיוט.

אלא חקדש, שחמור הוא מן ההדיוט, האם
אפשר לומר חידוש, "זה חומר", ותו **לא**!

הרי אדרבה, אכן כך הוא בדרך כלל, ואין
בזה שום חידוש.

והוינן בה: **רבית דהקדש שאין בה איסור,**
היכי דמי, באיזה אופן נאמרה הלכה זו?

אילימא דאוזפיה [שהלוה] **הגזבר מאה** על
מנת להחזיר **ברבית מאה ועשרים**, ועל זה
נאמר שאינו אסור,

קשה, **והלא מעל הגזבר** כשהלוה את המעות
בשוגג, (8) שסבור היה שאין בזה איסור, כיון

שמרויח להקדש. **וכיון שמעל הגזבר, יצאו**
מעוטיהו לחולין, והווי להו דהדיוט, וברשות
הגזבר הם, ואין על הגזבר אלא חובת
תשלום קרן וחומש להקדש, ואם כן, ודאי
שיש איסור רבית במעות אלו?

ומתריצין: **אמר רב אושעיא, הכא במאי**
עסקינן, דין זה אמור, **בכגון שקיבל עליו זה**
שקבל מעות מהקדש על מנת לספק סלתות
להקדש עבור קרבן מנחה של צבור, במשך
השנה, והתנו שהמחיר יהיה **מארבע** סאה
חטים בסלע, ושוב התיקרו החטים **ועמדו**
משלש סאה בסלע, ונמצא שאם יספק עתה
במחיר שקבעו, הרי הוא נותן על כל סלע
סאה נוספת, והרי זה רבית, ובהקדש מותר
משום שאין רבית להקדש. (9)

כדתניא, המקבל עליו לספק סלתות להקדש,
מארבע סאה בסלע, והתייקרו החטים **ועמדו**
משלש סאה בסלע, **מספק** סלתות במחיר
שקבעו, היינו **מארבע** סאה בסלע,

ואם המחיר שקבעו הוא **משלש** סאה בסלע,

המתנת המעות, וכשאנו יכול להשתמש בהם
אין זה הלואה אלא פקדון, והמעות אינם רבית
אלא מתנה בעלמא.

9. רבית זו אינה אלא מדרבנן שכן פסיקה היא
דרך מקח, ומן התורה אין איסור אלא דרך
הלואה, אך כבר כתבו הראשונים שהיתר רבית
בהקדש הוא אף בדאורייתא, וכגון שהתנדב
לספק להקדש סלתות בסלע כשמחירם היה
ארבע בסלע, והוקרו החטים ועתה מחירם הוא
שלש בסלע, אף על פי כן חייב הוא לספק
להקדש ארבע, ובהדיוט כגון זה הוא איסור מן
התורה ובהקדש מותר, ומה שלא אמרו כן
בגמרא, משום שבברייתא מדובר באופן זה.

סברת הירושלמי, שאדם עשוי לוותר להקדש.
אכן לפי מה שפירש רש"י שלמאן דאמר אף
ביטול מקח אין להם לא בקרקעות ולא
בהקדשות, הוא משום שטעם ביטול המקח אינו
משום מקח טעות, אלא שאין המעות דמי
המקח, וסברא זו שייכת גם בהקדש, אם כן גם
כשנתאנה הפודה לכאורה כן הוא, וצריך עיון
אם שייך לומר בזה סברת הירושלמי.

8. ופירשו בתוספות שאין לומר שהגזבר היה
מזיד ואין מעילה במזיד, ומשום כך נשאר
המעות בקדושתם, שאם כן אין זה רבית כלל,
כיון שהלווה אינו רשאי להשתמש בהם ולא זכה
במעות, אין התוספת רבית, שמשמעותה שכר

ושוב הוזלו ועמדו מארבע סאה בסלע, הרי הוא מספק להקדש מארבע סאה בסלע, כפי המחיר כעת, ולא כפי שקבעו מראש, משום שיד הקדש על העליונה, כדי שלא יהא הפסד להקדש, ואין בזה איסור רבית, שאין רבית להקדש..

רב פפא אמר, הכא, באבני בנין המסורות לגזבר כדי לבנות עבור הקדש, עסקינן. ואבנים אלו אין מקדישים אותן אלא לאחר שבנו אותן, וכעת הם אינם עדיין ברשות הקדש, ואין בהם קדושה, וגזבר זה הלוח אותם על מנת לשלם תוספת רבית, ובמקרה זה אין מעילה, שהרי האבנים עדיין חולין הם, ועל זה אמרו שאין בזה איסור רבית, משום שאין רבית להקדש.⁽¹⁰⁾

כדשמואל, דאמר שמואל בונין בחול, אבני הבנין הקדש לוקחם בהקפה ואין מקדישים אותם עד גמר הבנין, כדי שלא יבואו לידי מעילה בהם בזמן הבניה, ואחר כך מקדישין, ובגמר המלאכה מחללים מעות של הקדש על הבנין והמעות ניתנים לסוחרים והאומנים, וכן מי שרוצה להתנדב אבנים להקדישן, הרי הוא נותנם לגבאי, ואינו מקדישם אלא לאחר גמר הבנין.

שנינו במשנתנו: העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות, אין בהם תשלומי

כפל.

והוינן בה: מנהני מילי מהיכן למדנו דין זה?

דתנו רבנן: נאמר בדין הגנב שמשלם כפל, [שמות כב] "על כל דבר פשע, על שור, על חמור, על שה, על שלמה, על כל אבדה אשר יאמר: כי הוא זה! ישלם שנים לרעהו".

ופסוק זה נדרש בלימוד של כלל ופרט וכלל:

"על כל דבר פשע", הרי זה כלל.

"על שור על חמור על שה על שלמה", הרי זה פרט.

"על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה", חזר וכלל.

ולימוד זה הוא זה אחת משלוש עשרה המידות שהתורה נדרשת בהם. ולפי מידה זו, כל ענין שבתחילתו הוא נכתב בצורה כללית, ושוב חוזר הענין ונכתב בצורת פרט, ולאחר מכן חוזר הענין באופן כללי, הרי זה בא ללמד, כי כאשר באים ללמוד מפסוק זה, אי אתה דן אלא כעין הפרט האמור בפסוק.

10. הרמב"ם השמיט דין שאין רבית להקדש, וכבר תמה עליו השער המלך, וכתב שהרמב"ם סובר שדין זה תלוי במחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא בשקלים [פ"ד ב] אם מותר להשתכר במעות הקדש, והרמב"ם פוסק כרבי עקיבא שאסור להשתכר, ולכן אי אפשר להלוות ממון הקדש.

אך המשנה למלך [פ"ד יג] מהלכות מלוה ולוה בסוף דבריו, כתב בשם הראב"ד בהלכות כלי המקדש [פ"ז ט] שאין איסור זה אלא בדבר שאין בו צורך למזבח, אבל נסכים שהם צרכי ציבור מותר והוא הדין מותר להשתכר בהם כיון שיש צורך מהם ודמי לנסכים.

וכך אנו דנים: **מה הפרט מפורש בפסוק זה, הוא דבר המטלטל וגופו ממון, ואם הוא נגנב חייבים עליו תשלומי כפל, אף כל דבר המטלטל וגופו ממון, חייבים על גניבתו תשלומי כפל.**

יצאו קרקעות, שאינן מטלטליו, ואין חייבים עליהם כפל.

וכמו כן, **יצאו עבדים, שאין חייבים על גניבתם כפל, משום שהוקשו לקרקעות, בענין ירושה, שנאמר [ויקרא כה] "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה", ולמדו מכאן [קידושין כב ב] שהקישן הכתוב לשדה אחוזה, לענין קנינים, וכן לשאר דברים, ובכללם תשלומי כפל.**

וכן **יצאו שטרות, שאין חייבים על גניבתם כפל, שאף על פי שהם מטלטליו, בכל זאת נתמעטו מכפל, משום שאין גופן ממון.**

וכן הקדשות, אין על גניבתם חיוב כפל, שכן אמר קרא [שמות כב] "רעהו", ובכך ממעט הכתוב שדוקא כשגנב משל רעהו חייב כפל, ולא כשגנב של הקדש.

עוד שנינו במשנתנו, שאין בדברים אלו חיוב כפל, ולא תשלומי ארבעה וחמשה.

והוינן בה: **מאי טעמא?**

ומשינינן: רק תשלומי "ארבעה וחמשה" אמר רחמנא בחיוב טביחה ומכירה, ולא תשלומי "שלושה וארבעה". ובדברים האלו, כיון שאינו משלם עליהם כפל, נמצא שהוא ישלם על טביחתם או מכירתם תשלומי שלושה וארבעה בלבד, ואין זה חיוב שחייבה

התורה. ולעולם אין תשלומי ארבעה וחמשה אלא רק כשיש חיוב כפל.

עוד שנינו במשנתנו, שעל דברים אלו, שומר חנם אינו נשבע, אם נגנב הפקדון או נאנס.

והוינן בה: **מנהני מילי?**

דתנו רבנן, נאמר בפרשת שומרים [שמות כב] "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור", ופסוק זה נדרש בכלל ופרט וכלל.

דהיינו: "כי יתן איש אל רעהו" הרי זה כלל, "כסף או כלים", הרי זה פרט, "לשמור" הרי הכתוב חזר וכלל.

וכיון שיש בכתוב הזה כלל ופרט וכלל, הרי כאשר אתה בא ללמוד ממנו במידה זו, אי אתה דן אלא דבר שהוא כעין הפרט:

מה הפרט, המפורש בפסוק, אינו אלא דבר המטלטל וגופו ממון.

אף כל דבר הנלמד מכאן אינו בדין שבועת השומרים, אלא אם הוא דבר המטלטל וגופו ממון.

יצאו קרקעות, שאינן מטלטליו, ואין בהם שבועה.

יצאו עבדים, שאין נשבעים עליהם משום שהוקשו לקרקעות,

וכן יצאו שטרות, שאף על פי שמטלטליו, אבל אין גופן ממון, ולכן אין בהם שבועה.⁽¹¹⁾

11. בשו"ע חו"מ [סי' רצא ה] יש שתי דעות אם שומר חייב כשלא עשה קנין לשמירה, אלא

פי שמתלטליו, אין נפן ממון, ויצאו הקדשות היות ואמר קרא "רעהו", רעהו ולא של הקדש.

שנינו במשנה אודות קרקעות והקדשות: שומר חנם אינו נשבע וכו':

ורמינהו סתירה לכך ממה ששנינו בתחילת מסכת שקלים: בני העיר ששלחו את שקליהן, מחצית השקל שהיו גובים מכל אחד כדי לקנות מהם את קרבנות הציבור עבור כלל ישראל, אם שלחו בני העיר את שקליהם לבית המקדש באמצעות שליחים, שהוא נחשבים לשומרים, ונגנבו או שאבדו השקלים מן השליחים השומרים, הרי:

אם באו השלוחים לדין בתורת נתבעים על שנאבדו השקלים או נגנבו מהם, משנתרמה ה"תרומה", דהיינו, לאחר הזמן שבו "תרמו" מכל השקלים שכבר הגיעו ונאספו במקדש.⁽¹⁾

במקרה כזה, יצאו בני העיר ידי חובה נא-א בתרומת השקלים בלשכה, שנתרמה גם עבורם, למרות ששקליהם לא הגיעו, והם אינם צריכים לתרום שקלים אחרים במקום

וטעם הקדשות שאין בהם שבועה, הוא משום שאמר קרא [שמות כב] "כי יתן איש אל רעהו", ובא הכתוב למעט ולומר, "רעהו" ולא של הקדש.

ועוד שנינו, שבדברים אלו נושא שכר אינו משלם, אם נגנבו או שאבדו אצלו.

והוינן בה: מנחני מילי?

דתנו רבנן, נאמר בפרשת שומר שכר [שמות כב] שהיא פרשה שניה שבפרשת שומרים, "כי יתן איש אל רעהו", הרי זה כלל, "חמור או שור או שה", הרי זה פרט, "וכל בהמה לשמור", חזר וכלל.

והרי כתוב זה נדרש בכלל ופרט וכלל, ולכן אי אתה דן אלא כעין הפרט:

מה הפרט, מפורש, דבר המתלטל וגופו ממון, שומר שכר חייב על גנבתו או אבדתו, אף כל דבר המתלטל וגופו ממון שומר שכר חייב עליו.

יצאו קרקעות, שאינן מתלטליו, יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, יצאו שטרות, שאף על

הוא הדין בשומר אפשר שאין צריך קנין.

1. לפי שלא הוצרכו להשתמש בכל השקלים לקניית קרבנות ציבור, היו "תורמים", מרימים בתוך שלש קופות, שקלים מתוך השקלים שבלשכה, ובהם היו קונים את קרבנות הציבור עבור כל הציבור, ובשעה שהיו תורמים, היו מכוונים שיהיו השקלים הנתרמים עבור כל האנשים שתרמו למקדש, אפילו לאלו ששקליהם נאבדו, אך אינם יודעים מאבידתם.

הסכים לקבל על עצמו את שמירת החפץ, האם יש עליו חיובי שומר או לא, ודעת רש"י והרמב"ם שאינו חייב בלי קנין, ולפי זה הקשה בקצות החשן מה צורך יש למעט שטרות מחיובי שמירה, הרי אין שטרות נקנין אלא בכתיבה ומסירה וזה לא שייך בשומר, ולדעת הרמב"ם יותר קשה שכן בהלכות שכירות [פ"ב ג] כתב שומר שפשע חייב גם בדברים אלו, ובשטרות שאין בהם קנין אין יתחייב, ותירץ לפי מה שכתב מהר"ם מלובלין, שבהפקר אין צורך בקנין משום שאין המוכר משייר זכות לעצמו,